

MORMORSBOKEN

Margareta Frantzén

Förord

Det är med stor glädje jag här presenterar min syster Margaretas "Mormorsboken" i bokform. Hon skrev den i början av 90-talet och den har sedan dess endast funnits i av henne själv maskinskriven form i ett antal kopior hos oss i familjen och släkten. Vi har läst den och njutit av den men dessa kopior har med åren blivit allt mer slitna och sönderfallande och har också haft lätt att komma bort i gömmorna. I femte kapitlet skriver hon om vår mormor: "Det jag skriver nu till dej, om dej, om det som blivit frukten av din – som jag ser det – stora skapande livsgärning; det har jag ju tänkt att ge ut av trycket. Jag vill att alla ska få läsa om dej och om det du gjort." Det där skrev hon för 30 år sedan. Det blev ingen bok då. Så nu är det sannerligen på tiden.

Idén föddes vid ett samtal jag hade med vår brorsdotter Gilla under hösten 2019, när vi funderade på hur vi skulle kunna fira Margareta på hennes 90-årsdag, den 7 april 2020. Vi bestämde oss då för att hjälpas åt att förvandla manuskriptet till en Wordfil och försöka få fram det i bokform till 90-årsdagen. Jag har sedan ägnat många timmar åt skrivande på datorn, Gilla har också gjort vad hon hunnit, och sedan har vi fått god och snabb hjälp av det förträffliga företaget Bokmaskinen med redigering, layout och tryckning. Och så, det bidde en bok!

Det känns så gott att detta nu blir bevarat i bokform. Det är en bok med många dimensioner. Det är ett mångsidigt kärleksporträtt av vår mormor, Gunilla Tengvall (1863–1959). Och det innehåller också så mycket av Margareta i sin krafts dagar: hennes lekfullhet och humor, alla historier, och alla hennes passionerade tankar om vad som är viktigast och värdefullast i livet.

Vi har försökt göra boken så att den liknar originalmanuskriptet i möjligaste mån. Den innehåller många citat eftersom Margareta alltid haft många litterära verk som en levande del av sitt språk. Ibland har hon inte angivit sina källor och till hjälp åt dem, som inte har samma beläsenhet som hon, har jag tagit mig

friheten ange dessa källor (de är markerade med /N.A.) Ett annat ingrepp, som jag hoppas att författarinnan accepterar, är att en del bilder är infogade, de flesta från våra familjealbum, som illustration till en del av texterna. Det var inte möjligt på skrivmaskinernas tid men nu har vi datateknikens möjligheter att ösa ur.

Ett problem har varit kapitel 12, det om mormorsbrev. I manuskriptet finns de som kopior av originalen. Margareta ville ha dem så autentiska som möjligt. Det har varit svårt att göra så i boken, eftersom de då skulle behöva förminsкас så mycket att de skulle bli svårlästa. Lösningen fick bli att även skriva ut breven på datorn och komplettera dem med en skannad kopia av en av brevsidorna.

Så, kära Margareta, 90 år. Detta är vår födelsedagspresent, som hela släkten har bidragit till, med arbete, med slantar till Bokmaskinen och med en samlad glädje att du nu äntligen kan få se ditt verk "komma ut av trycket" så att det kan spridas till oss, till vänner och vidare ut i världen.

Jag vill sluta med en dikt, i din egen anda, en sång som vi har sjungit på alla födelsedagar i din familj:

"Vi girlanger och blomster ska binda i da'
för det är din da' i da', ja det är din da' i da'.
Vi borde köra dej i lövad skrinda i da'
för det är din da', din da' i da'
Hipp hurraropen skallar, hör du ekot det rullar,
har du märkt hur för din skull alla kakor och bullar
blivit alldeles ovanligt trinda i da'
för det är din da', din da' i da'"
("Det är din da' i da'" av Einar Molin och Gösta Westerberg)

Palo Alto, Kalifornien, den 29 februari 2020
Nils Assarson, Margaretas lillebror, 80 år

Kapitel 1

Brev. Om döden

Boksätra 31/10 - 90.

Hej kära mormor.

Åh, det känns i hjärtat, må du tro, att sätta pennan till pappret och skriva till dig.

Du är ju död, mormor.

Du är det som heter död.

"Did eller dud eller didelidi", som Nalle Puh i Lars Forsells tappning säger till Christoffer Robin.

Jag tror inte att du nånsin läste om Nalle Puh medan du levde. Han var väl knappast riktigt uppfunnen då.

Lars Forsells dikt heter "A.A. Milne In memoriam". A.A. Milne, det är Nalle Puhs uppfinnare. Ja, så dör A.A. Milne, som människor gör, du vet. Nalle Puh försöker få något begrepp in i sin mycket lilla björnhjärna vad det där "DÖD" kan vara för något.

"Det är inte som en honungsburk heller?", frågar han sin vän Christoffer Robin. "Som en tom honungsburk, när det suger i magen och man precis har en känsla av att det är tid för något gott av något slag? Kanske som en alldeles tom honungsburk?" ... "Eller som när solen skiner och man just har funderat ut en liten melodi och så plötsligt har man glömt den?" "Kanske", svarar Christoffer Robin. "Lite grann så".

Ja, vad är DÖD, du mormor? Vad är det? Jag måste väl fråga jag ock. Även jag är, om inte en björn så ett människobarn med en mycket liten hjärna. Jag måste väl fråga dej, som vet.

Vad är DÖD, mormor?

Är det som ljuset i Annas ljusstake, det som jag nyss tän-
de, när jag började skriva till dej och som hade slocknat, när
jag tittade upp från mitt block och min penna? Är det som
ett ljus, som jag tänder och så kommer det plötsligt en liten
vindpust och släcker det, när jag ett ögonblick vänder ryg-
gen till? Är det lite grann så?

Jag minns ju så väl hur det var när du skulle till att dö för
31 år sedan.

För min mormor är död. Hon är det som varken Puh el-
ler jag riktigt kan förstå, och det som hon inte kan förklara
för oss. Är man död så är man. Det låter sig icke beskrivas.
Det bara är.

I april månad 1959, den 15 april närmare bestämt, så dog
hon. Det var det året hon skulle ha fyllt 96 år. Själv hade jag
då - den 7:e april - nyss fyllt 29 år. Jag tycker att det var så
snällt av henne att leva så länge att jag hann bli någorlunda
vuxen innan hon lämnade mig. Själva sättet hon dog på,
hennes HUR i detta viktiga sammanhang, kan jag också se
som en gård av barmhärtighet. Hon fick ett slaganfall, en
hjärnblödning eller infarkt eller vad det nu kallas, som be-
rövade henne talförmågan och delvis också rörelseförmå-
gan. Hon blev liggande i 14 dagar hemma i sin egen säng,
inga förskräckliga lidanden, inga smärtor, ingen ångest i
dom ögonen. Vi fick alla tid att se henne, vänja oss vid tan-
ken, säga adjö. När hon dog kom ett stort vemod över mej.
Det var lite grann som det står i visan:

”Tårar sköljde på min kind
men jag var ändå glad.”¹

¹ Ur *”Beatrice-Aurore”* av Hjalmar Casserman / N.A.

Det jag minns allra mest från hennes sjukdomstid är hur jag går från stan, från Karlshamn, där min far bodde vid den tiden, för att komma till henne. Det var en skinande klar och blå aprilafton, kanske var det på själva min 29:e födelsedag. Ännu ser jag hur förunderligt varmt och mörkt bruna de nyplöjda åkrarna ligger mot himmelens blå. Ännu hör jag hur många, många koltrastars sång blir till en hymn genom tystnaden och stillheten. I häcken nedanför hennes hus blommar violer, de små, ljuvt blålila, som luktar så överjordiskt gott. Jag samlar ihop en liten bukett och bär den in till henne. Hon är mycket liten i sin stora säng. Jag lyfter fram buketten under näsan på henne och säger: "Känner du doften, mormor? Känner du hur de luktar vår? Det är för dej. Jag har plockat dem åt dej."

Och glimten tänds i hennes ögon. Fastän det menas att hon inte kan uppfatta vad som händer och sägs, så är jag helt säker på att hon hör och tar emot. Och jag tar emot den välkända glimten i hennes ögon, den lite sorgsna men ändå glada: "Åh vad läskande det är att ha dig här!"

Fint minne. Innerligt, trösterikt, sant.

Döden förlorar sin farliga makt och blir jämlik med livet.

Jaa, du mormor. Kommer du ihåg det där? Visst fattar du hur mitt hjärta glädes varje vår, när violerna tänder sina små himmelsbloss i häckarna, vid stugkanten, i dikesrenarna. Visst vet du att det är dej jag tänker på, när jag andas in dess goda doft.

"Lilla mormor, violerna växa redan här."²

² Ur "Violer till mor", en schlager från 40-talet / N.A.

Och ljuset i Annas stake, mormor. Det tände jag på nytt. Nu brinner det med klar och lugn låga över min skrivning.

Anna är min dotter. Din dotter-dotter-dotter. Henne fick du aldrig träffa. Det är synd. Hon är 26 år nu och jag tror att du skulle tyckt mycket om henne.

Ljusstaken, som ljuset brinner i, har hon gjort med sina egna kunniga händer. Den är formad av lera, den är hög och fri och vackert bemålad med prästkragar och löjtnants-hjärta. På ömse sidor om ljushållaren vaktar två små mörkt rosafärgade fåglar. Jag tändar ofta ljuset där, för henne och för dej.

Ett barnbarnsbarn till har du genom mej. En pojke, en man är han nu, Mårten, 30 år. På något lustigt sätt har jag alltid tyckt att han är lik dej. Inte till det yttre, nej. Det är på något annat sätt, rent omöjligt att beskriva. En riktig stolle är han på många sätt, men en verkligt snäll och intuitivt begåvad typ. En gång för en del år sedan, kanske var han 16 eller 17 år den gången och mycket stolligare då så klart än nu - så hade vi varit på kyrkogården tillsammans och satt en liten blomma på din grav. Jag hade med mej då en del av dina andra barnbarnsbarn också, Anna, Gilla, Martin, Jakob kanske. När vi gick därifrån efter att ha sjungit en liten sång för dej - "Härlig är jorden" eller något annat rart - så dröjde sej Mårten ensam kvar. Efter en stund vände jag mej om och kallade på honom. Då ropade han så att det SJÖNG! över hela kyrkogården, över alla gravar med blommor och kors och över alla levande själar som gick där och krattade och häpet lyssnade: "JAG HÅLLER PÅ ATT GRÄVA MEJ NER TILL SJELETTET!" Sjelettet med sj som i den gamla dråpliga "Examen i Ruskaby skola" du minns. Ja. Det var mycket stolligt och en smula olämpligt ropat kanske på denna högtidliga plats. Men jag tyckte att det var så underbart rart och påhittigt. Det bekräftade på något sätt för mej den där likheten som jag nämnde.

På många vis har mormors sätt att dö, hennes HUR, varit av stor betydelse för mej. På grund av mina båda föräldrars hiskeliga och grymma dödar, så hade jag nog utan hennes HUR, varit prisgiven åt en evig och ofruktbar skräck för döden, hade jag aldrig blivit i stånd att skriva den här boken. Min mor sköt sej en kula för pannan sex år innan mormor dog. Det var ett mycket svårt, oerhört tragiskt och skräckfyllt hur. Åtta år senare, strax före jul år 1961, i ett mörker som jag tyckte aldrig ville skingras, dog min far slutligen, häftigt och liksom utan återvändo, av sin gränslösa sorg över mors död. Stor, väldig som en gammal fura föll han, knäckt av skuld, ångest, smärta.

Dessa båda händelser var stora katastrofer i den lilla världen, på det personliga planet.

Men med mormor var det alltså annorlunda. Nils Ferlins dikt "Getsemane" faller mej i minnet:

"Gud har i sin fotografiateljé
ett mörkrum som heter Getsemane.

Här växer det klara bilder fram
för den som är lugn och allvarsam.

Men den som är rädd - för köld och ris
få aldrig en blomst i paradiset.

...

Ty den som är rädd för Getsemane
har ingenting alls att få eller ge."
